

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAZI SALGIN HASTALIKLARIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE IMPACT OF SOME OUTSTANDING DISEASES FROM PAST TO PRESENT ON SOCIETY

*Birgül PESEN**
*Musaye KONAK ÖZÇELİK***

Özet

İnsanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde toplumlarda hastalıklar ortaya çıkmıştır. Bu görülen kimi hastalıklar, salgın halini almıştır. Geçmişten günümüze görülen salgın hastalıklar toplumda derin izler bırakmıştır. Salgın hastalıklara karşı geçmişte de önlemler alınmaya çalışılmıştır. Tarihte görülen salgın hastalıkların kaynağı ve hastalığın ne gibi etkileri olacağı bilinmediğinden toplumda korku hâkim olmuştur. Süreç içerisinde yaşanan değişimlerden ve sağlık alanında atılan adımlarla salgın hastalıklara karşı uygun aşı bulunmuş ve karantina sistemi de faaliyete geçmiştir. Ancak atılan adımlara rağmen halkın yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşıldığından halkın bilinçlendirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmalara rağmen salgın hastalıklarının öldürücü etkisi, toplum içerisinde ilişkilerde kopmalara yol açmıştır. Salgın ekonomide de etkisini göstermiş ve toplumda kıtlıklar baş göstermiştir. Salgın hastalıklar toplumun sosyo-ekonomik hayatını oldukça kötü etkilediği gibi bireylerde de salgın nedeniyle olumsuzluklar fark edilmiştir. Salgının en çok vücut direnci zayıf kişileri (yaşlılar, çocuklar) etkilediği tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti, faaliyetleri

* Doktora öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı - Kahramanmaraş / TÜRKİYE, birgulpesen_44@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9282-1460

** Öğretim Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur Meslek Yüksek Okulu - Mardin / TÜRKİYE musayekonak1@gmail.com ORCID:0000-0001-6334-3180

ile salgın hastalıklara karşı mücadelede kararlılığını sürdürmüş ve nizam çerçevesinde hareket etmiştir. Bu kararlılık günümüzde de devam etmekte olup devlet yürütmeye çalıştığı politikaları ile salgına karşı* mücadelesini sürdürmektedir. Bu çalışmada veba, frengi, kolera, çiçek hastalığı, sıtma, kızamık, yeni koronavirüs (covit-19), gibi bazı salgın hastalıklar hakkında tarihsel bilgi verildikten sonra bu hastalıkların toplum üzerindeki etkisi izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Salgın, Toplum, Osmanlı Devleti, Hastalık, Sağlık.

Abstract

Diseases can be seen in people in different periods throughout history. Some of these diseases have become epidemics. Epidemic diseases from the past to the present have left deep marks in the society. Measures against epidemics have also been attempted in the past. Since the source of the epidemic diseases seen in the history and the effects of the disease are unknown, fear prevailed in the society. With the changes in the process and the steps taken in the field of health, the appropriate vaccine against epidemic diseases was found and the quarantine system was put into operation. However, despite the steps taken, it was understood that the public did not have enough information, so efforts were made to raise the awareness of the public. Despite the studies, the lethal effect of epidemics has led to ruptures in relations within society. The epidemic also had an impact on the economy and famines appeared in the society. Epidemic diseases affect the socio-economic life of the society very badly, and negativities have been noticed in individuals due to the epidemic. It has been found that the epidemic mostly affects people with weak body resistance (elderly, children). The Ottoman State continued its determination and acted within the framework of its activities in the fight against epidemic diseases. This determination continues today, and the state continues its struggle against the epidemic with its policies. In this study, after giving historical information about some epidemic diseases such as plague, syphilis, cholera, smallpox, malaria, measles, new coronavirus (covit-19), the effect of these diseases on the society was tried to be explained.

Keywords: Epidemic, Society, Ottoman State, Disease, Health.

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde İnsanlar çeşitli doğal felaketlerle karşı karşıya kalmışlardır. İnsanlar, karşılaştığı doğal felaketlerle baş edebilmek için türlü yollara da başvurmuştur. İnsan yaşamında karşılaşılan doğal felaketlerden birisi olan salgın hastalıklar tarih boyunca farklı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Sözü edilen hastalığın yapıcı herhangi bir mikroorganizma ile insan vücuduna girip, burada yerleşmesi ve çoğalmasına "bulaşma (enfeksiyon)" ve bunun sonucu çıkan hastalığa da "bulaşıcı hastalık "(enfeksiyon hastalığı)" denilmektedir. Geçmişten günümüze insanların yakalandığı bulaşıcı hastalıkların coğrafya, iklim, sosyo-ekonomik koşullar, toplumların kültür düzeyi ve hijyen alışkanlıkları ile ilgisi bulunmaktadır. Kimi zaman farklı nedenlerden kaynaklanan bulaşıcı hastalıklar bazen salgınlara yol açarak toplum sağlığını da tehlikeye atmaktadır. Salgın (epidemi), bir hastalığın belli bir zaman aralığında fazla sayıda görülmesi durumu olarak tanımlanırken kıta ve kıtaları etkileyen büyük salgınlara da "pandemi" olarak tanımlanılır (Arık, 1991, s. 27).

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan pandemilerin ekonomik, politik, kültürel gibi farklı etki ve sonuçları olmakla birlikte süreç içerisinde farklı dönemlerde gerçekleşen salgın hastalıklardan dolayı çok sayıda insan ölmüştür (Dağlar, 2004, s. XV). Bu süreç içerisinde görülen salgın hastalıklar nedeniyle insanlar arasında bir panik görülmektedir. Böyle bir ortamın oluşmasına sebep ise hastalığın kaynağının ve tedavisinin bilinmemesi olarak değerlendirilmiştir. İnsanların karşılaştığı bu durumda ise kimilerinin çareyi kaçmakta bulunduğu kimisinin ise her şeye boş verip, ailelerini dahi ihmal ettiği ve kendisini ölüme terk ettiğine de rastlanmıştır (Karaimamoğlu, 2020, s. 55). Salgın hastalıklar, tarihin her döneminde varlığını farklı yönlerde hissettirmiştir. Özellikle salgın hastalıklar, toplumların sosyal, kültürel, siyasal, bilimsel, ekonomik ve askeri yapılarını etkileyecek nitelikte sonuçlar üretmiştir (Nişancı, 2020, s. 89). Salgın hastalıklar içerisinde yer alan Veba, Kolera, Frengi, Çiçek, Sıtma, Kızamık ve günümüzde de hala devam eden Yeni Coronavirüs(COVID-19) toplumu farklı yönlerden etkilemiş ve bu hastalıklar nedeniyle çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Salgın her ne kadar toplumun tamamını etkilemiş olsa da risk grubu olarak kabul edilen çocuklar ve

yaşlılar her dönemde salgından en çok etkilenen kesin olmuştur (Gültekin, Gülümser; Baran, Gülen, 2005, s. 2).

Geçmişten Günümüze Kadar Görülen Bazı Salgın Hastalıklarının Tarihi

Veba

Veba, insanlık tarihi boyunca en korkunç salgın hastalıklardan biri olarak değerlendirilmiş olup halk dilinde, “*taun*”, “*karahumma*”, “*kara ölüm*” ve “*kıran*” gibi isimlerle ifade edilmiştir. Veba, Osmanlı kaynaklarında daha çok “*taun*” olarak isimlendirilmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 36) Veba kelimesinin sözlükteki tanımı ise “yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek” tir (Levent Menteşe, 2020, s. 69). Salgın halinde etkisini gösteren öldürücü, ateşli hastalıklardan olan veba, batıda ise “plague, black death (kara ölüm), peste, pestis” olarak ifade edilmiştir (Arık, 1991, s. 27-28) . Veba, farklı isimlerle ifade edilse de esas itibarıyla bir hayvan hastalığı olarak kabul edilmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 36).Vebanın insanlara fare pireleri aracılığıyla bulaştığı ve bulunduğu ortama göre değişkenlik gösterdiği belirtilmiştir. Hastalığın ırk, cinsiyet, yaş ayrımı gözetmeksizin herkese bulaşabildiği ve uygun çevre koşullarında insanlara geçtiği ortaya konulmuştur. Bu hastalığın ulaşım araçları vasıtasıyla başka ülkelere de yayıldığı savunulmaktadır (Arık, 1991, s. 27-28).

Tarihte bilinen ilk büyük veba salgınına 6. yüzyılda (M.S. 542) Akdeniz kıyılarında rastlanmış olup salgının, Mısır'a, Afrika'nın kuzeyine, Filistin ve Suriye'ye, Anadolu'ya, İtalya'ya, Galya'ya ve Germania'ya kadar yayıldığı belirtilmektedir. İkinci büyük salgının ise 14. yüzyıl ortalarına doğru (1346-53) Çin ve Orta Asya'da ortaya çıktığı, bütün Asya'yı kaplayıp, Anadolu yolu ile Avrupa ve Afrika'ya da sirayet ettiği tespit edilmiştir. Avrupalıların “kara ölüm” adını verdikleri akciğer vebası şeklindeki bu çok büyük boyutlu pandemi, geçtiği yerlerde milyonlarca insan yaşamının son bulmasına neden olmuştur (Arık, 1991, s. 30). Yaşanan veba salgını insanlarda farklı tepkilerin görülmesine yol açmıştır. Mesela 1348 veba salgını nedeniyle Floransalı insanların her gün ölecekmiş gibi bir ruh hali yaşadıkları kaydedilmiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 55). Sebebinin bilinmediği çağlarda veba gibi salgın hastalıklar değişik görüşlerle

açıklanmaya ve tedbir alma yoluna gidilmiş ve farklı usullere başvurulmuştur. Nihayetinde yürütülen çalışmaların faydası görülmediğinden insanlar farklı yöntemlere yönelmiştir. 14. yüzyıldan itibaren özellikle karantina ve tecrit gibi usuller tercih edilmiştir (Arık, 1991, s. 31).

1888 yılından sonra frengi, 1893-95 döneminde de görülmüştür. Ancak bu dönemde hastalığın daha çok askerler arasında yayıldığı ve bu yaygınlığa karşı çalışmalarla bu hastalığın azaltmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. 1900 yılında ise devletin, frengiye karşı mücadele etmeye çalıştığı savunulmuştur (Aktaş, 2015, s. 116-117). Osmanlı Devleti'nin, bu dönemde önlem alma yoluna gittiğini ve 1906 yılında, hastaların İstanbul'dan uzak tutulması amacıyla taşradaki frengi ve cüzamlıların İstanbul'a gelmelerine izin vermeyerek buldukları yerlerde tedavi edilmelerini bildirdiği belirtilmiştir (Aktaş, 2015, s. 120). Frengi hastalığının tedavisi noktasında devlet, 1909 yılında da çalışmalarını sürdürmüş böylece Osmanlı Devleti'nin, merkezi olan İstanbul'u hastalıktan korumaya çalışmıştır (Aktaş, 2015, s. 121).

Kolera

Kolera, sözlükte “ heyne” olarak geçmekte olup genel olarak bozuk kanalizasyon sistemlerinden içme su kuyularına sızan sulardan kaynaklanmaktadır. Kolera, epidemi ve pandemi halini alabilen bir enfeksiyon hastalığı olarak bilinmektedir. Genel olarak kolera, bir pislik hastalığı olarak değerlendirilmektedir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 39). Hindistan'da 1768'de ortaya çıkan kolera, ticaret yolları boyunca tüm dünyaya yayılmıştır. Bu salgın, Rusya, Çin, Almanya, İngiltere, Osmanlı, Afrika ve Amerika'da da görülmüştür. Bu salgın esnasında çok sayıda kayıp verilmiştir (Dağlar, 2004, s. XVI). Koleranın olumsuzlukları getirdiği ölümle sınırlı kalmayıp sosyo- ekonomik açıdan da olumsuz yanı bulunmaktadır. Salgınla birlikte eğitim hayatı da sekteye uğramış ve bu durumdan çocuklar olumsuz etkilenmiş ve eğitime uzak kalmışlardır (Aktaş, 2015, s. 216). Okullarda eğitimini sürdürmeye çalışan çocukların mağdur olmaması ve bulaşıcı hastalıklardan korunması için bir komisyon kurularak aynı şekilde vilayetlerde de uygulanmasına yönelik karar alınmış ve buna dair bir de nizamname hazırlanmıştır (Aktaş, 2015, s. 263). Koleranın yayılmasını önlemek adına 1851'de dünyada ciddi adımlar atılmıştır.

Avrupa’da önemli bir yer olan Paris’te 1851’de uluslararası bir sağlık konferansı düzenlenmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 42).

Çiçek Hastalığı

Çiçek, yüzde kabarcık ve yüz derisinde derin izler bırakan, ateşli ve ağır bulaşıcı bir hastalık olarak bilinmektedir. Yaklaşık olarak 10-14 gün şiddetli titreme ve 41 derece ateşle kendini göstermektedir. Yüksek ateşin yanı sıra halsizlik, baş ve sırt ağrısı, vücutta kırmızı döküntüler görülmektedir. Bu hastalığa “*poksviradae*” grubundan “*variola*” adında bir virüs sebep olmaktadır. Hastalık ilk olarak M.Ö. 10.000 yılında Kuzeydoğu Afrika’da tarım toplumlarında görülmektedir. Çiçek hastalığı insanlar üzerinde korku vermiş ve bu hastalık insanlara vermiş olduğu dehşetten dolayı tarihte ilk tanınan hastalıklardan biri olmuştur (Turhan Sarıköse, 2013, s. 49). Osmanlı belgelerinde “*telkih-i cederi*” olarak ifade edilen çiçek hastalığı ile mücadelede önemli olan aşının imâli 19. yy.’da daha düzenli hale getirilmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 52).

Devlet, çiçek hastalığından korunmak ve bu hastalığın çocuklar üzerindeki etkisini yok etmek için çocukların aşı yapılmasına yönelik harekete geçmiş ve önlemler almaya çalışmıştır (Benli, 2017, s. 47). Bu hastalığa Balkan savaşları esnasında da rastlanılmıştır. Çiçek hastalığı İstanbul’da yer alan mülteciler arasında görülmüş ve hastalığın halk arasında yayılımını önlemek için hastalar tecrit edilmiştir. Ayrıca aşı uygulamasına da gidilmiş ancak bu süreçte bazı sorunlar da yaşanmıştır (Dağlar, 2004, s. 28-33). Osmanlı Devleti, çalışmalarını bir bölge ile sınırlı tutmamış ve hemen her bölgeye ulaşmaya çalışmıştır. Mesela Devlet, Konya’ya bağlı olan Saidili bölgesine çiçek hastalığına karşı memur göndermiş ve bölgede aşı çalışmalarına başlamıştır. Ancak yapılan aşuya rağmen yetmiş dört kişiden dördünün öldüğü ve bu ölenlerin de çocuk olduğu tespit edilmiştir (BOA. DH- MKT 577-70).

Devlet, aşılama istediği başarıya ulaşabilmek, çocuk ölümlerine engel olmak için faaliyetlerini sürdürmeye önem vermiş ve çocuğunu aşılattırmayan kişilerden 150 kuruş nakit cezası alınmasına karar vermiştir (Mercan, 2017, s. 60). Diğer tarafta kimi yerlerde hastalığa karşı aşı olmak isteyenlerin aşı olamadığı ve doktor sıkıntısından dolayı çocukların acı çektiğine de şahit olunmuştur

(Aktaş, 2015, s. 283).Yaşanan salgın nedeniyle aile içerisindeki hane reislerin birçoğu da ölmüş ve aileler dağılmıştır. Neticede çocuklar ekmek bulamayacak hale gelmiştir (Mercan, 2017, s. 50). Yaşanan olumsuzluklardan çocukların daha fazla etkilenmemesi ve bağışıklıklarının zayıflamaması için yardım istenmiştir. Eğer istenen yardım zamanında ulaştırılmazsa çocukların bağışıklık sisteminin zayıflayacağı ve çiçek hastalığına yakalanma ihtimalinin yüksek olacağı bildirilmiştir (Mercan, 2017, s. 50-51).

Devlet, bir yandan gerekli görülen yerlerde önlem almaya ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik harekete geçmeye çalışmış ve bir yandan da toplumda yayılan söylentilerin önünü almak için mücadele etmiştir. Çiçek hastalığı ile ilgili söylenenler hastalıkla mücadeleyi zorlaştırmıştır. Bolu’da başlayan çiçek salgınında, hastalığın köylere yayılıp tüm çocukların canını alacağı söylentileri devleti zor bir durumda bırakmıştır (Mercan, 2017, s. 58). Devletin faaliyetlerine rağmen çiçek hastalığı, Anadolu’nun hemen hemen her yerinde görülmüş olup hastalıktan çok sayıda çocuk yaşamını kaybetmiştir. Bu ölüm hadiselerinde göçlerin önemli payı vardır. Karadeniz bölgesinde Ruslar tarafından göçe zorlanan Çerkes muhacirler hem koleranın hem de çiçek salgınının yayılmasında büyük rol oynamıştır (Şahin, 2019, s. 1).

Çiçek hastalığı, Anadolu’nun yanı sıra Avrupa’da da en sık görülen hastalıklardan biri olmuştur. Hastalığa yakalananlar çoğunlukla çocuklar olup ve bu nedenle de çocuk ölümleri fazla olduğu belirtilmiştir (Koğ, 2020, s. 8). Osmanlı Devleti’nin çiçek hastalığına karşı mücadelesi önemli yol kat etmiş ve modern çiçek aşısı olarak tanımlanmasa da değişik yöntemlerle hastalıklı kişilerin aşısı benzer bir şekilde tedavi edilmesi söz konusu olmuştur. (Koğ, 2020, s. 13).Osmanlı Devleti’nde farklı usullere de rastlanılmıştır. Mesela Edirne’de aşılanan çocukların kollarına gül yaprağı bağlanılmış olup gül yaprağı soluncaya kadar hamama götürmemek, aşılı bir çocuğu aşından bir iki sene sonra aşılama, ekşili yemekler yedirmemek hangi çeşit olursa olsun çiçek koklatmamak hususlarına önem verilmiştir. Bu usul Osmanlı’da Jenner usulü çiçek aşısının uygulanması ile etkisini yitirmiş ve bu usul yerine ilmi çalışmalara bırakmıştır. Devlet, atacağı adımda halkı bilinçlendirmeye ve onların kafalarındaki sorulara çözüm bulmaya çalışmıştır. Sultan Abdülmecit,

çıkıldığı Rumeli seyahatinde Edirne’de huzurunda bütün çocukları aşılattmış ve bu aşılama öncesi halka bilgi amaçlı konferans vermiştir. Çalışmalar neticesinde çocukların dışında büyükler de aşı olmak için başvuruda bulunmuştur (Gökçe, 2015, s. 288). Çiçek hastalığından dolayı halkın yarısından fazlasının yüzünde çiçek bozuğu çukurlara rastlandığı gibi hastalık, çocuklarda körlüğe de neden olmuştur (Özdemir, 2005, s. 397). Aşık Veysel bu hastalık sonucunda görme yetisini kaybeden önemli isimlerden biridir. Devlet, salgın hastalıklara karşı mücadelesinden vazgeçmemiştir. Çiçek hastalığına yakalanan çocuklarda hastalığın çocuğun cildinde iz bırakmaması için yeri geldiğinde caydırıcı ceza verilmesi için emirler de vermiştir. Amaç, çocukların sağlığı olup hastalığın çocuklar üzerindeki etkileri yok edilmeye çalışılmıştır (Yıldız, 2014, s. 87).

Sıtma

Geçmişten beri ölümlerin en büyük etkenleri arasında sıtma gelmektedir. Sir Macfarlane Burnet, sıtma hakkında önemli ifadelerde bulunmuştur. İfadesinde önemle üzerinde durduğu nokta, sıtmanın bulaşıcı hastalıklar içinde büyük zarar verdiğiidir. Sıtma, bataklik bölgelerde görülen ve tekrarlayan ateş ve dalak büyümesi ile etkisini belli ettiren bir hastalık olarak tanımlanılır. Bu hastalık eski çağlardan itibaren bilinmektedir. Sıtmanın kökeni ile ilgili tartışmalar olsa da sıtmanın kökeninin Afrika olduğu genel kabul görmüştür. Sıtma, Osmanlı dönemi belgelerinde humma olarak ifade edilmiştir. Bu hastalıktan dolayı binlerce insanın öldüğü kayıtlara geçmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 44-45). Yaşanan ölümlerden dolayı çalışmalara önem verilmiştir. Sıtmaya karşı bataklik yerlerde yerleşim azaltılarak kurutulma çalışmalarına hız verilmiştir. Ancak çalışmalara rağmen sıtmanın çocuklar üzerindeki etkisi yok edilememiştir (Yağcıoğlu, 2019, s. 32). Büyük Savaş boyunca Anadolu’da sıtma sivil halkın varlığını ve çoğalmasını tehdit eden bir hastalık olmuştur. Salgın nedeniyle bazı Anadolu köylerinde 1-5 yaş arası çocukların yüzde 75-90’ının sıtmadan öldüğü belirtilmiştir (Özdemir, 2005, s. 256-257). Salgın faciasından sonra sivil halk arasındaki salgın hastalıklarla mücadele Ordu Sıhhiye Riyasetine verilmiştir. Böylelikle sivil halkın sıhhati ile ilgilenilmiş, göçler sebebiyle kimsesiz ve bakımsız kalmış çocuklara da yardım edilmiştir (Özdemir, 2005, s. 299).

Kızamık

Kızamık; ateş, burun, boğaz, göz nezlesi ve özel bir dökmeyle ortaya çıkan, özellikle de çocuklarda salgın şeklinde görülebilen bir enfeksiyon hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Hastalık, solunum yoluyla veya mikrop bulunan eşyalar vasıtasıyla bulaşmaktadır(Aktaş, 2015, s. 143-144). Osmanlı Devleti, kızamığa karşı mücadele edebilmek için aşının yapılması için harekete geçmiştir. Kızamık, özellikle küçük ve yetersiz beslenen çocuklarda çok görülmekte olup yaşanan salgınla da çok sayıda ölüm gerçekleşmiştir (Yağcıoğlu, 2019, s. 33). Osmanlı Devleti, salgın hastalıklardan korunmak için aşının yanı sıra karantina uygulamıştır. Ancak bu karantina esnasında İstanbul'dan verilen emir üzerine karantinelerde çocuklar ve askerler istisna olmak üzere diğer yolculardan vergi alınmıştır (Aktaş, 2015, s. 102). Hastalıkların artmasında farklı unsurlar yer almaktadır. Özellikle doğan çocuklara vaktinde aşı yapılamamasından, ahalinin fakirliğinden şiddetli kış mevsimlerinde bir odada ikamet edilmesinden ve köylülerin hayvanlarla beraber ahır odalarında kalmaları hastalığı tetiklemiştir (Aktaş, 2015, s. 133). Devlet, çocukların salgın hastalıklardan korunmaları için aşı kampanyası düzenlemiştir (Yüksel, 2015, s. 211). Bu aşı kampanyasını hayata geçirebilmek için devlet, halkın bilinçlendirilmesi için adımlar atmıştır. Devlet, aşı ile ilgili çalışmasında kararlılığını sürdürmüş ve aşı ile sağlığına kavuşan çocukları toplumda örnek olarak göstermiştir. Böylelikle devlet, aşı yaptırmanın faydalı olduğunu anlatmaya çalışmıştır (Aktaş, 2015, s. 142).

Yeni Koronavirüs (COVID-19)

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde bir grup insanda görülen belirtilerle (ateş, öksürük, nefes darlığı) ortaya çıkan bir hastalıktır. Bu hastalık kısa sürede yayılarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Soysal, 2020, s. 291).Koronavirüsler (CoV) zarflı, tek zincirli pozitif RNA virüsleri olup, oldukça geniş bir aile oluşturmakta ve yüzeylerinde çubuksu uzantılar bulunmaktadır. Bu çıkıntılarının Latincedeki karşılığı “corona”, yani “taç” anlamından yola çıkılarak bu virüslere “ Coronavirüs(taçlı virüs)” adı verilmiştir (Çiftçi & Çöksür, 2020, s. 10). Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) kadar etkisi olduğu

düşünölen şiddetli ve ölümlle sonuçlanabilen solunum yolu enfeksiyonlarına neden olduğu bilinen Koronavirüs hastalığına SAR-CoV-2 virüsü neden olduğu ifade edilmektedir (Soysal, 2020, s. 291).

Koronavirüs hastalığı 7 Ocak 2020'de, daha önce etkeni insanlarda tespit edilmemiş bir hastalık olarak, Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO) tarafından ifade edilmiştir. Salgın ilk olarak Çin'de çıkmış ancak çıktığı dönemde Çin halkının yeni yıl tatilinde olması nedeniyle hastalık diğer ülkelere de yayılmıştır. Bir yolcu gemisinde COVID-19 enfeksiyonuna maruz kaldığı düşünölen 171 yolcunun semptom belirtileri ayırt edilmeksizin karantinaya alınması uygun görölmüştür. Karantinaya alınanlar 5 Şubat'ta Kaliforniya'daki, Amerika Birleşik Devleti (ABD) Hava Kuvvetleri üssüne indirilmiştir. Çin hükümeti, hastalığın yayılımına engel olabilmek için Wuhan ve diğer bölgelerdeki halkın kalabalık ortamlara çıkışını yasaklamıştır. Ancak alınan yasaklara rağmen hastalığın yayıldığı ve salgına bağılı olarak en fazla ölümün Amerika Birleşik Devletleri (United States) (140.119)'nde ve Brezilya'da (78.772) gerçekleştiğı bildirilmiştir (Şahin Akboğa, 2020, s. 154).Koronavirüs hastalığı süreç içerisinde farklı boyutlara ulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 olarak adlandırılan bulaşıcı hastalık, 11 Mart 2020 tarihinde pandemi (küresel salgın hastalık) olarak ifade edilmiştir. Türkiye'de koronavirüs ile ilgili ilk vakanın 11 Mart 2020 tarihinde göröldüğü Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. İlk vakanın bildirilmesinden sonra hastalığı önlemek için tedbirler alınmıştır (Soysal, 2020, s. 291). Özellikle 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olanlar İçişleri Bakanlığı tarafından 21 Mart 2020 tarihinde yayınlanan genelgeyle sokağa çıkma yasağına tabi tutulmuştur (Soysal, 2020, s. 291).

Geçmişten Günümüze Bazı Salgın Hastalıkların Toplum Üzerindeki Etkisi

Vebanın Toplum Üzerindeki Etkisi

Geçmişten günümüze hastalıkların göröldüğü yerlerde hastalığın arkasında izler kalmıştır. Büyük Britanya Adasında görölen Kara Ölüm'ün sosyo- ekonomik etkileri görölmüştür. Kara Ölüm, üretilen yiyecek- içecek ve giyecekten mal ve hizmetlere, icra edilen mesleklere, arazi mülkiyetlerine ve hatta kültürel hayata kadar

gündelik hayatta önemli değişiklere sebep olmuştur (Karaimamoğlu, 2020, s. 16).

Kara Ölüm'ün etkisini yoğun olarak hissettirdiği bölgelerde toplumun önemli çekirdeğini oluşturan pek çok aile salgının olumsuz etkisi yüzünden dağılmış, eş, çocuk ve arkadaş ölümleriyle toplumu derin ruhsal çöküntüye sürüklenmiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 18). İç Anadolu'da da veba, önemli maddi kayıplara yol açmış ve sosyal çöküntülerin yaşanmasına da sebebiyet vermiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 77). Salgından etkilenen yerler arasında Estonya ve Letonya gibi yerler de vardır. Normal zamanlarda bile pek bir şeyin yetişmediği bu bölgeler vebadan fazla etkilenirken burada önemli hadiselere de rastlanmıştır. Mesela bazı annelerin çocuklarını yedikleri yani yamyamlık yaptıkları haberleri Britanya'ya kadar yayılmıştır (Karaimamoğlu, 2020, s. 111). Smithfield mezarlığına 1349 yılında defnedilen 490 Kara Ölüm kurbanının yaş ve cinsiyet analizlerinde dikkati çeken husus, belirtilen aralıkta gerçekleşen ölümlerdir. Bebeklerde (0-5 Yaş) %11, çocuklarda (6-15 Yaş) %28, genç kadınlarda (16-25 Yaş) %11 aralığında ölüm gerçekleşmiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 149).

Araştırmalar neticesinde salgından etkilenen özellikle kadınlar ve çocuklardır (Karaimamoğlu, 2020, s. 192). Toplumda, aile önemli bir kurum olarak bilinmektedir. Ancak yaşanan hadiseler nedeniyle evlilik hayatında olumsuzluklar görülmüştür. Yaşanan salgın yüzünden kadınların evliliğe dair düşünceleri değişmiş ve kadınlar, evlilikten uzaklaşıp çalışma hayatına atılmışlardır. Salgın nedeniyle çocuk ölümlerinin artması kadınları evlilikten uzaklaştıran nedenlerden bir diğeri olarak kabul edilmiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 280). Çeşitli nedenlerle dul kalan güçlü kadınlar da tekrar evlenmek istememişlerdir (Karaimamoğlu, 2020, s. 282). Salgın sürecinde yaşanan çocuk ölümlerinden dolayı kayıp vermeyi istemeyen kadınlar, çocuk sahibi olmada isteksiz davranmıştır. Bu yaşanan durum da nüfusta etkisini göstermiştir (Karaimamoğlu, 2020, s. 301). Yaşanan salgının, toplumsal ilişkilere de zarar verdiği tespit edilmiştir. Salgın nedeniyle ölüleri gömecek eş ve dosta rastlanılmamış, kimse teklif edilen paraya ve dostluğa önem vermemiştir. Salgın, insanlarda korku yaratmıştır. Yaşananlar nedeniyle ebeveynler çocuklarını, kadınlar ise kocalarını terk etmiştir. Yine yaşam yerleri arasında yer alan bazı

kasabalar ve köyler bomboş kalmış, bazı yerler ise iyice ıssız kaldığı belirtilmiştir (Özden & Özmat, 2014, s. 66). Ancak süreç içerisinde evli çiftlerin soyun ve emek gücünün devamlılığını koruma endişeleri onları farklı düşüncelere sevk etmiştir. Evli çiftler arasında fazla çocuk sahibi olma isteği artmış, üçünün mikroplarca öldürüleceğini bildiklerinden dolayı ortalama beş çocuk yapmışlardır (Özden & Özmat, 2014, s. 84). Veba, farklı dönemlerde görülüp insan yaşamına son vermektedir.

Frenji Hastalığının Toplum Üzerindeki Etkisi

Frenji, cinsel yolla bulaşan bir hastalık olduğu gibi ekonomik ve toplumsal düzeyi iyi olmayan bölgelerde de hastalıklı annelerden çocuklarına geçen bir hastalık olarak ifade edilmektedir. Ağzında frenji yarısı bulunanlara temas eden kişilerin, yiyip içtikleri kapların temizlenmeden ağza sürülmesiyle bulaşabilen hastalık, frengili sütinelerin sağlam çocukları veya sağlam sütinelerin frengili çocukları emzirmesi ile de bulaşabilmektedir. Frenji, yalnız hastalığa yakalanan kişiyi etkilemediği, genetik yolla yeni doğan bebeklere de sirayet ettiği ve bu içinde bulunulan durumun da toplumu olumsuz etkilediği savunulmuştur. Bu nedenle de bu olumsuzluğu yok etmek için toplumda frenji hastalığına yakalanan hastalarla ilişki kesilmiş ve bu kişiler toplumdan dışlanmış hatta hastalığa yakalananların ailesinden kız alıp verilmemiştir. Böylelikle sosyal hayatta da kopmalar söz konusu olmuştur. Yaşananları göz önünde bulunduranlar da toplumdan dışlanmamak için hastalığını gizlemiş ve bu durumun hastalığın yayılımını artırdığı belirtilmiştir (Yağcıoğlu, 2019, s. 35-36).

Frenji, 19. yüzyıl ile birlikte ciddi bir sorun haline gelmiş ve birçok insanı etkisi altına alabilmiştir (Yağcıoğlu, 2019, s. 35-36). Frenji salgını ile birlikte ölü doğumlar, süt ve okul çocuğu ölümleri görülmeye başlanmıştır (Temel, 2008, s. 28). Sürdürülmeye çalışılan faaliyetlerle çocuk ölümlerinin önüne geçilmek istenmiştir. Ancak frenji ile mücadelede alınan önlemler salgını sona erdirememiş ve Balkan savaşları esnasında da frenjiye rastlanılmıştır. Frenjinin Karadeniz’de yaygın olarak görülmesi üzerine hastalığın yayılımını önlemek için harekete geçilmiştir. Faaliyetler neticesinde hastanelerin kurulmasının yanı sıra ihtiyaçların karşılanması için de bütçenin

ayrılması belirtilmiştir (Dağlar, 2004, s. 33-34).Avrupa’da çocuk ölümlerinin bir kısmı salgın hastalıklardan kaynaklanmaktadır. Bu görülen salgın hastalıklardan biri olan Frengiden kaynaklanan çocuk ölümleri kayıtlara yansımıştır. Almanya’da 55 bin ölü doğumu gerçekleşmiş ve bu sayıdan 9 bininin frengiden meydana geldiği tespit edilmiştir. İngiltere’de 1910-1914 arasında 1 yaşından küçük çocuklardan 20.164’ünün, Fransa’da ise Sağlık Bakanlığı yetkilileri, frenginin yılda 40 bin çocuk düşürme ve 20 bin ölü doğum vakasına yol açtığından söz etmektedir. Genel olarak 1870-1914 yılları arasında salgınlardan dolayı 8 milyondan fazla çocuk hayatını kaybetmiştir (Özdemir, 2005, s. 43).

Kolera Hastalığının Toplum Üzerindeki Etkisi

Salgın hastalıkların toplum üzerinde farklı yönlerden olumsuzları bulunmakla birlikte kolera salgını, 19. yüzyılda vebadan daha fazla tahribat yapmıştır (Enver Arslan, 2015: 3). Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi’nin söylediklerine göre 35 yaş üstü bireylerin koleraya yakalanma olasılığının daha fazla olduğu ve bu hastalığın 7 yaş altı çocuklarda ise nadir görüldüğü belirtilmiştir (Zeynep Melis Dönmez, 2020: 34). Hastalıkların toplum yapısını etkilediği ve değiştirdiği gibi kimi toplumların yapıları ise hastalıklara davetiye çıkarmıştır. Hindistan’da toplumun yaşam tarzı hastalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Koleranın Hindistan’da yerleşik yerel bir hastalıktan pandemiye dönüşmesinde etkili olan unsurlardan birinin nüfus artışı olduğu belirtilmiştir. Hastalığın yayılmasının ikinci bir nedeni olarak ise İngiliz sömürü sistemi görülmüştür (Yılmaz, 2017, s. 31).

Bulaşıcı hastalıklar nedeniyle yaşanan kitleler halindeki ölümler ve bunun getirdiği maddi ve manevi kayıplar insanları salgınlara karşı tedbir almaya sevk etmiştir. Tedbirler arttırılmış hijyene önem verilmiş, hastalığın görüldüğü yerlerde ise etkisini yok etmek için harekete geçilmiştir. Halkın yaşanan salgın nedeniyle bilinçlendirilmesi üzerine durulmuştur (Yılan, 2020, s. 8). Salgınların artması nedeniyle Osmanlı Devleti, karantina usulünün sistemli hale gelmesi için çalışmış ve nihayetinde modern karantinalar teşkil edilmiştir (Yılan, 2020, s. 9). Osmanlı (Yılan, 2020, s. 10). Salgın süreç içerisinde Asya’yı, Avrupa’yı Amerika’yı büyük yıkımlara

uğratmıştır (Semiz, 2019, s. 18). Koleranın yaygın olduğu yerlerde çocuklar, hamileler ve yaşlılar antibiyotik kullanımı ile enfeksiyondan korunmaya çalışmışlardır (Şahin, 2019, s. 8). Devlet, koleradan dolayı ölen kişilerin ailelerine yardımda bulunmuş, bazı görevlilerin çocukları da devlet tarafından okutulmuştur (Şahin, 2019, s. 72). Salgın nedeniyle okula giden çocukların eğitiminin yarıda kaldığı dönemler de olmuştur. 1893 yılında yaşanan kolera salgını nedeniyle bütün okullar tatil edilmiştir. Bu yaşanan durum eğitim-öğretim hayatını kötü etkilemiştir (Ayar, 2007, s. 373). Bu olumsuzluklara karşı devlet, İstanbul'daki okullarda 1893-94 salgını bitip 1895 salgını başlamadan önce önlem alma yoluna gitmiştir. Bu kapsamda yoğun olan okullardaki öğrenci sayısı azaltılmaya çalışılmış, bunun yanı sıra okulların temizliği ve öğrencilerin beslenmesine de önem verilmiştir. Yine okul civarında yer alan dükkânlarda çocuklara satılan gıdaların temizliğine ve ürünlerin sağlıklı olmasına dikkat edilmiştir. Alınan önlemler sayesinde okullarda kolera salgınından korunabildiği belirtilmiştir (Ayar, 2007, s. 375).

Çiçek Hastalığının Toplum Üzerindeki Etkisi

Çiçek hastalığı dünyada en ölümcül hastalıklardan biri olarak kabul edilir. Çiçek hastalığı toplum üzerinde derin izler bırakmıştır. Ancak bu hastalık insanoğlu eliyle yok edilen tek hastalık olarak da bilinmektedir. Bu hastalığın daha nadir görüldüğü ancak diğer salgınlara nazaran daha ölümcül olduğu belirtilmiştir (Demirhan, 1982, s. 43).

Çiçek hastalığının en çok bulunduğu toplum Hint toplumudur. Bu hastalığın bilinmeyen çağlardan beri Hindistan'da olduğu kabul edilir. Hint kültüründe Çiçek Tanrısının varlığı hastalığın ölümcül salgı olarak Hint toplumunu derinden etkilediğinin kanıtı olarak kabul edilir. Hastalığın yaygın görüldüğü Eski Hint'te çiçek çıbanlarının insan yüzünde bıraktığı izleri yok edebilmek amacıyla kremlerin kullanıldığı ileri sürülmüştür. Çiçek hastalığının savaşlar aracılığıyla başka toplumlara geçtiği ve bazı toplumlarda ölüm oranlarının artışı sonucunda nüfusun azaldığı ve toplumun da kolayca sömürü haline geldiği ifade edilmiştir. Bahsi geçen toplumlardan birinin de İnka toplumu olduğu belirtilmiştir. Yenedünya'da ikinci büyük salgının 1526 yılında adaya gelen ikinci çiçek mikrobu ile başladığı 1531

yılında bu kez Pizarro, sadece 168 adamıyla İnka İmparatorluğu'nu ele geçirmek üzere Peru'ya ayak basmış nüfusun çoğunluğu çiçek salgınında hayatını kaybettiği için Amerika kıtasının kolaylıkla eski dünya insanların hâkimiyetine girdiği ifade edilmektedir (Diamond, 2004, s. 271). Hastalık toplumların sömürü haline gelmesine nesillerinin tükenmesine yol açacak kadar toplum üzerinde derin yaralar bırakmıştır. Her salgında olduğu gibi çiçek hastalığı da toplumun üretimini etkilediği gibi sosyal faaliyetlerini de etkilediğini söylemek mümkündür. Mesela Osmanlı Devleti'nde bu anlamda farklı alanların ortaya çıktığı belirtilir. Bazı kadınların aşıcı hatun, aşıcı kadın, çiçekçi hanım diye anıldığı ifade edilir. Hastalığın tedavisinde kullanılmak amacıyla gül, şebboy, sümbül ve lale yetiştirildiği belirtilir (Ünver, 1948, s. 23).

Sıtma Hastalığının Toplum Üzerindeki Etkisi

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için birçok hastalıkla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. En yaygın görülen ve bütün zamanlarda toplumları etkileyen sıtma hastalığı, günümüzde de en tehlikeli hastalıklardan birisi olarak kabul edilmektedir. Hastalığın gelişmesine neden olan unsurlar; yetersiz tıbbi olanaklar, politik dengesizlik, finansal kaynakların silahlandırmaya yönlendirilmesi, sıtma karşıtı organizasyonların eksikliği, keskin yoksulluk ve sivrisineklerin artmasına neden olan çevresel şartlar olduğu ileri sürülmüştür (Chambers, 2007, s. 342).

Sıtma hastalığı, büyük kitlelere yayılarak ölüme yol açtığı gibi hamile kadınlardan çocuklara geçerek gelecek nesil üzerinde dahi kötü izler bıraktığı savunulmuştur. Ayrıca sıtma hastalığı ateşli nöbetleri sebebiyle erkeklerin üreme fonksiyonlarını da etkilemiş ve neslin sona ermesine neden olacak hastalıklar arasında yer almıştır. Hastalığa karşı mücadele edilmiş ve hastalığın tedavisi bulunana kadar çok sayıda insan ölmüştür (Esgibay, 2019, s. 2). Sıtma genellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve yoksul olarak kabul edilen insanların hastalığı olarak bilinse de (Koğ, 2020, s. 38) sıtmanın toplumun her kesiminde etkili olduğu ifade edilmiştir. Mesela 33 yaşına kadar bütün Pers ülkesini, Suriye'yi, Fenike'yi ve Mısır'ı fetheden Büyük İskender'in bu hastalıktan öldüğü söylenmektedir. Yine sıtma hastalığının Antik

Yunan'da yarattığı sosyal tahribatlar sonucunda ülkenin bütün siyasal enerjini yok etmesiyle medeniyetin zayıflamasında etkili olduğu belirtilmiştir. Salgın hastalıkların, sadece bireysel anlamda değil toplumsal açıdan da yıkıcı etkilere sahip olduğu çoğu köy, kasaba ve şehrin harap hale gelmesine neden olduğu izah edilmiştir. Bu hastalıkların savaşların dahi kaybedilmesine neden olduğu ifade edilmiştir. Mesela sıtma hastalığına tutulmuş olmasından dolayı Haçlı ordusunun Müslüman orduları tarafından geri püskürtüldüğü ileri sürülmüştür (Esgibay, 2019, s. 2). Sıtma hastalığının köle ticaretine yol açtığı ve Karayielerin rengini belirlemede önemli olduğu ifade edilmektedir (Yılan, 2020, s. 1) Hastalık kimi bölgelerde daha yoğun yaşandığı belirtilmiştir. Mesela Kuruçay, Erzincan ve Kiskim'de hastalık ciddi boyutlara ulaşmıştır. İlk zamanlarda hastalığın kaynağı bilinmese de 1900'lerden sonra hastalığın sivrisinekler vasıtasıyla bulaştığı öğrenilmiştir. Hastalığın neden kaynaklandığı bilinmeden önce hastalığın kaynağına ulaşmak için farklı tedavi yöntemleri denenmiştir. Toplumda tedavi olarak hastanın bileğine özel dualar okunarak iplik bağlanmış ve bazı yerlerde de *ocak* olarak isimlendirilen kişiler vasıtasıyla dalak kesilmek yani bıçak ve balta gibi bir şeyin karın üzerinde gezdirilmesi uygun görülmüştür. Yine vilayetin çoğu yerinde özellikle merkezlerde kininin sıtmaya karşı bir ilaç olduğu toplum tarafından da kabul edilmiştir. Nihayetinde kininin fakirlere ücretsiz olarak verilmesinin faydası görülmüş ve bu yaşananlar toplumun tıp ilmine ısınmasına da vesile olduğu savunulmuştur (Aktaş, 2015, s. 145).

Salgın hastalıklar nedeniyle geçmişten günümüze çok sayıda insan öldüğü ve sıtmadan kaynaklanan ölümler de oldukça fazla olduğu belirtilmiştir. Mesela II. Dünya Savaşı'na değin mezarlıkların yarısının sıtmadan kaynaklı olarak hayatını kaybeden insanlar ile dolu olduğu ileri sürülmektedir (Semiz, 2019, s. 52). Devlet, sıtma hastalığına yakalananlara yönelik harekete geçmiş ve sıtma hastalığına yakalandığı tespit edilen yerlere yardım etmeye çalışmıştır (Yağcıoğlu, 2019, s. 32) Devlet her ne kadar yardım faaliyetlerinde bulunsa da Anadolu köylerinde 1-5 yaş arası çocukların % 75-90'ı sıtmadan öldüğü belirtilmiştir (Turhan Sarıköse, 2013, s. 181). 20. yüzyılın başlarında sıtma salgılarından en çok etkilenenlerin muhacirler olduğu belirtilmiş, 1904-1905 yıllarında 100 civarında

muhacirin sıtma hastalığına yakalandığı tespit edilmiştir (Semiz, 2019, s. 42).

Kızamık Hastalığının Toplum Üzerindeki Etkisi

İnsanlık tarihinin en belirleyici unsurlarından birisi, kitlesel ölümlere neden olan salgın hastalıklar olduğu kabul edilir. Salgınlar, ortaya çıktıkları ve yayıldıkları bölgelerde, sosyal, iktisadî, siyasî ve askerî pek çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu olumsuz sonuçlar doğuran salgın hastalıklardan birisi de kızamıktır. Kızamık, endemik bir hastalık olup bir toplumda sürekli olarak bulunması ile birçok insanda direnç geliştirebildiği gibi kızamığa maruz kalmamış popülasyonlarda ise yeni bir hastalığa maruz kalmak yıkıcı olabilmektedir. Kızamık salgınının etkisiyle birçok medeniyetin zarar gördüğü ifade edilmiştir. Özellikle kızamık, Meksika, Orta Amerika ve İnkâ medeniyetini tahrip etmiş ve topluma zarar vermiştir (Şahin & Demir, 2020, s. 64). Kızamığın bir toplumda önlenbilmesi için toplumun %92-95'inin kızamık aşısı ile aşılmasının gerektiği ifade edilmiştir (Özkök, 2016, s. 21). Devlet, hastalıkların önüne geçebilmek için çalışmalarını yürütmeye önem vermiştir. 2018 yılından itibaren ise sağlık alanında yürütülen çalışmalar ile kızamığın dünyada aşı ile önlenbilir hastalıklar arasında yer almaya çalıştığı belirtilmiştir (Şahin & Demir, 2020, s. 64).

Yeni Koronavirüs (COVID-19)'ün Toplum Üzerindeki Etkisi

Günümüzde toplumda etkisini sürdüren Yeni Koronavirüs (COVID-19), yaklaşık olarak 3 ay gibi kısa bir sürede küresel ölçekte bir yayılma göstermiştir. İlk olarak Çin'de görülen hastalık dünya geneline de yayılmıştır (Akoğlu & Karaaslan, 2020, s. 99). Virüs, yaşlı nüfusu önemli ölçüde etkilemiştir. Salgın, yaşlı nüfusun yanı sıra çocuklar üzerinde de etkili olmuştur. Salgın ile çocukların eğitim ve öğretim süreçleri dışındaki akut psikososyal gereksinimleri çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir. Bu durumun göz ardı edilmesi yeni sorunlara da yol açmıştır. Küresel düzeyde bazı psikososyal problemlere yol açabileceği öngörülmektedir (Akoğlu & Karaaslan, 2020, s. 99-100). Salgın, süreç içerisinde sosyal ilişkilerde etkisini göstermiştir. COVID-19 salgınından dolayı çocukların akranları ile etkileşimi zorlaşmıştır (Akoğlu & Karaaslan, 2020, s. 100). Çocuklar,

yetişkinlere göre kendi gelişimsel, sosyal-duygusal, ruhsal ve davranışsal gereksinimlerini bağımsız bir şekilde karşılayabilmede tecrübeli olmadıklarından yaşanan salgından önemli ölçüde etkilenen kesim olmuştur. Salgın farklı yaş grupları üzerinde farklı davranışların sergilenmesine yol açmıştır. Yaşanan salgın nedeniyle çocukların yakınlarını, sevdiklerini kaybetmesi ve sürece uyum sağlayamaması çocuğun anne ve babaya daha yakın ve onlardan ayrılamamasını da etkilemiştir. Bu süreçte olan çocukların ise daha kırılgan ve hassas olduğu sosyal desteğe ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar ise rutinlerin devam ettirilmesinin çocuklar üzerinde olumlu etki bırakacağını dile getirmiştir. Böylelikle çocukların kendilerini güvende hissetmelerinin sağlanacağı düşünülmüştür. Salgın nedeniyle okul öncesi çocuklarda ve ergenlerde genel olarak kaygı, korku, saldırganlık, kardeşler arasında geçimsizlik gibi durumlar görülmektedir (Akoğlu & Karaaslan, 2020, s. 100). COVID-19 ile mücadelede bazı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu önlemler içerisinde kısıtlamalar getirilmiş sosyal mesafenin gerekliliği belirtilmiştir. Bu süreçte çocukların eğitimi sekteye uğramış ve okullar tatil edilmiştir (Arslan & Karagöl, 2020, s. 11). COVID-19 nedeniyle çocukların eğitimden uzak kalmaması için çocuklar, uzaktan eğitimle desteklenmeye çalışılmıştır (Üstün & Özçiftçi, 2020, s. 147). COVID-19 pandemisinin her ülkeye ve bölgeye yayılması ve her geçen gün ölen insanların sayısının artması, insanların incinmezlik yanılığını temelden sarstığı ifade edilir. Pandemi sonrası artık dünyanın eskisi gibi olmayacağı, pek çok şeyin değişeceği ve yeni bir döneme girileceği söylemleri artmıştır. Dolayısıyla tüm dünyayı etkisi altına alan bu durumun köklü siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçlarının olması kaçınılmaz olacaktır (Öztaş & Sak, 2020, s. 5). COVID-19 pandemisi dünyanın her bir tarafında tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Virüsün tehdit olarak görülmesi ve bireylerin bu durumun farkında olması gerek bireyler arasında gerekse bireyler ile kurumlar arasındaki güvensizliğin oluşmasına neden olmuştur (Konak, 2020, s. 153).

Yapılan araştırmalarda salgın dönemlerinde dezavantajlı risk grubu bireylerin daha da savunmasız hale geldiği iddia edilmiştir. Yoksullar, yaşlılar, engelliler, hastalar, göçmenler gibi korunmaya ve desteğe muhtaç grupların, yaşamlarını sürdürmek ve sağlıklarını

korumak için gereksinim duydukları hizmet ve kaynaklara erişimleri konusunda öncelik sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Salgın hastalık döneminde sokağa çıkma yasağı ve karantina gibi önlemlerin alınması en başta güvencesiz ekonomik koşullarda yaşayan kişileri ve korunmaya muhtaç bireyleri etkilediği ifade edilmiştir. Kalabalık ailelerde ve uygun olmayan konut koşullarında uzun süre evde kalmanın oluşturduğu stres ve pandemik kaygının tetiklediği psikososyal sorunlar aile içi şiddet, istismar gibi durumların artmasına neden olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte desteğe ihtiyacı olan birey ve aileler için kolay erişilebilir psikososyal yardım hatları oluşturulmalı ve risk grubu olanların da periyodik olarak izlenmeleri gerektiği ileri sürülmüştür (Karataş, 2020, s. 15).

Sonuç

İnsan yaşamının başladığı süreçten günümüze değin insan hayatını farklı yönlerden etkileyen felaketler vardır. Bu felaketlerden biri olan salgın hastalıklar tarihte farklı dönemlerde etkisini göstermiştir. Salgın hastalıklar, tarih boyunca var olduğu gibi günümüzde de hala etkisini sürdürmektedir. Bu salgın hastalıkların etkisi, belirtisi farklı olsa da çoğu salgın hastalığın ölümle sonuçlandığı bir gerçektir. Salgın hastalıklar dünya tarihinde gerçekleşen önemli olaylara etkisi ile de önemlidir. Bu anlamda pek çok savaşın sonucunu belirleyen salgınlarla imparatorlukların yıkılması arasında ciddi bir ilişki olduğu savunulmuştur. Hastalıklar sadece insanların ölümüne sebep olmakla kalmayıp dünya tarihini biçimlendirmede de önemli rol oynamıştır. İnsanlık tarihinden günümüze kadar uygarlıklar arasında sadece üretilen mallar, savunulan düşünceler, teknik bilgiler değil aynı zamanda salgın hastalıklar da toplumlar arasında yayılmıştır. Dolayısıyla salgın hastalıklar tüm toplumu tehdit ettiği için üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir.

Görülen salgın hastalıklar, kimi zaman yaşlı kesim kimi zaman da çocuklar üzerinde ölümcül olmuştur. Yaşanan çocuk ölümleri ile Osmanlı Devleti, farklı uygulamalara gitmiş ve süreç içerisinde uygulamalarını hayata geçirmiştir. Salgın nedeniyle çocuklar, eğitim hayatında olumsuzluklar yaşamıştır. Bu olumsuzluğa çare olarak da devlet uzaktan eğitimle çocukların okulla bağlantılarını devam

ettirmeye çalışmıştır. Salgın, çocukların ruh halini de etkilemiş ve çoğunun içinde bulunduğu durum davranışlarına da yansımıştır.

Salgınlardan sonra ortaya çıkan nüfus kayıpları her dönemde ticareti etkilemiş, vergi gelirlerini düşürmüş, üretimi zayıflatmış, enflasyonu arttırmış ve asker temininde sorunlara neden olmuştur. Ayrıca kitlesel göçler yaşanmış ve pek çok bölgenin demografik yapısının ani değişimine sebep olmuştur. Salgın bireyleri, bireyler arasındaki ilişkileri, aileyi, eğitimi, ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yani gerek bireysel gerekse toplumsal boyuta oldukça etkili olmuştur. Kısaca salgın hastalıklar insanlık tarihi boyunca toplumun her kesimini etkileyerek derin yaralar bırakmıştır.

Kaynaklar

A. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
(BOA)

BOA. DH- MKT 577-70)

(BOA. DH- MKT 2609-77)

B. Araştırma Ve İnceleme Eserler

Akoğlu, G., & Karaaslan, B. T. (2020). COVID-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Psikososyal Etkileri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 99-103.

Aktaş, E. (2015). *Erzurum ve Trabzon Vilayetlerinde Salgın Hastalıklar (1838-1914)*. Erzurum: Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Arık, F. Ş. (1991). Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 15/26, 25-57.

Arslan, İ., & Karagül, S. (2020). Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-36.

Ayar, M. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Kolera, İstanbul Örneği (1892-1895)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Benli, K. (2017). *Klasik Dönem Osmanlı Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklar(1300-1600)*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Chambers, J. (2007). Malaria. *The Facts on File Encyclopedia of Health and Medicine*(C.2), 342-343.

Çiftçi, E., & Çoksüer, F. (2020). Yeni Koronavirüs İnfeksiyonu: COVID-19. *Flora Derleme*.

Dağlar, O. (2004). *War, Epidemics and Medicine In The Ottoman Empire From The Balkan Wars Through The Great War (1912-1918)*. İstanbul: Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı.

Demirhan, A. (1982). *Kısa Tıp Tarihi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Diamond, J. (2004). *Tüfek Mikrop ve Çelik*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

- Esgibay, A. E. (2019). *Türkiye'de Sıtma Hastalığı ile Mücadele Faliyeti*. Sinop: Sinop Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gökçe, N. (2015). Osmanlılar Devri'nde Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar. İ. Başağaoğlu, A. Uçar, & O. Doğan, *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele* (s. 265-290). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Gültekin, Gülümser; Baran, Gülen. (2005, Ocak-Mart). Hastalık ve Çocuk. *Aile ve Toplum*, s. 1-8.
- Karaimamoğlu, T. (2020). *Kara Ölüm ve Büyük Britanya'ya Etkileri(1300-1400)*. Mersin: Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Karataş, Z. (2020, January). Covir-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmalar Dergisi*, 3-15.
- Kılıç, O. (2004). *Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar*. Elazığ: Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No:6 Tarih Şubesi Yayınları No:5.
- Koğ, Y. (2020). *Kırım Savaşı ve Kafkas Göçlerinde Salgın Hastalıklar*. Yozgat: Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Konak, Ö. M. (2020). Tehdit Algısının Güven Üzerindeki Etkisi. *Sosyologca*, 153-166.
- Levent Menteşe, G. (2020). Kara Vebanın Batı ve Doğu Toplumlarına Etkisi. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 78-87.
- Mercan, B. (2017). *XIX.Yüzyılda Osmanlı'da Çiçek Salgınları ve Çiçek Hastalığı ile Mücadele*. Kırklareli: Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Nişancı, D. (2020). Salgın Hastalıklar ve Hastalıklar Özelinde Sağlık Hakkına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bakış Açısı İle Ulusal Mevzuatın Covid-19 Özelinde Değerlendirilmesi.
- Özatay, F. v., & Sak, G. (2020). Covit-19'un Ekonomik Sonuçlarını Yönetebilmek İçin Ne Yapılabilir. *Tepav*, 1-8.
- Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölüm 1914-1918*. Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özden, K., & Özmat, M. (2014). Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları. *İdeal Kent*, Sayı 12, 60-87.
- Özkök, S. (2016). Kızamık, Kızamıkçık, Kabakulak, Suçiçeği ve Aşılamalarında Güncel Durum. *Okmydam Tıp Dergisi* 32(Ek sayı), 20-23.
- Semiz, E. (2019). *XIX. Yüzyılda Konya Vilayetinde Meydana Gelen Salgın Hastalıklar ve Etkileri*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.7 S. 5 , 290-301.
- Şahin Akboğa, Ö. (2020). Yeni Tip Koronavirüs (COVID-19) Salgını . *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 153-162.
- Şahin, F., & Demir, S. (2020). Virüsler, Viral Pandemileri Etkileyen Faktörler ve Sonuçları. M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut, *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği* (s. 57-76). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

- Şahin, S. (2019). *Sivas Vilayetinde Kolera Salgını (1893-1896)*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Temel, M. (2008). *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Turhan Sarıköse, S. (2013). *XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar*. Konya: Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı.
- Ünver, S. (1948). *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Üstün, Ç., & Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, C.25, Özel Sayı 1, 142-153.
- Yağcıoğlu, N. (2019). *Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Salgın Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler*. Erzincan: Yüksek Lisans Tezi, Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Yılan, B. (2020). *Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Karantina Teşkilatının Yaygınlaşması: İzmir Klazomen Tahaffuzhanesi Örneği*. Çanakkale: Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yıldız, F. (2014). *19.Yüzyılda Anadolu'da Salgın Hastalıklar(Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*. Denizli: Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri. *Avrupa İnceleme Dergisi*, s. 23-55.
- Yüksel, A. (2015). Doğu Karadeniz'de Çiçek Salgını ve Aşı Kampanyası. İ. Başağaoğlu, A. Uçar, & O. Doğan, *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele* (s. 209-243). İstanbul: Çamlıca Yayınları.